

MAGDALENA DĄBROWSKA

KANON LEKTUR NA STUDIACH RUSYCYSTYCZNYCH
PROPOZYCJE W ODNIESIENIU
DO LITERATURY EPOK DAWNYCH

Kanon, definiowany jako „zespół dzieł uznawanych w obrębie danej kultury narodowej za [...] przekazujące w sposób doskonały żywotne w niej wartości, idee i przekonania” [Głowiński 2010: 234], należy do najburzliwiej dyskutowanych problemów literaturoznawczych, przy czym dotyczy to kanonu ujmowanego zarówno w skali *makro* (zestaw dzieł literackich zalecanych ogółowi społeczeństwa), jak i w skali *mikro* (dzieła literackie wykorzystywane w procesach kształcenia i wychowania oraz „dedykowane” osobom, które nim podlegają). Przy rozgraniczaniu skali *makro* i *mikro* należy pamiętać jednocześnie o ich zazębianiu się, naturalnej przekraczalności granic między nimi, wynikającej z równie naturalnego procesu zmiany ról społecznych poszczególnych osób. Z grona badaczy literatury (z jednej strony) oraz ze środowiska decydentów oświatowych (z drugiej) dobiegają więc głosy o „sensie”, ale i „bez-sensie” kanonu, dywagacje o „zapisanym” w nim „kapitale intelektualnym” sąsiadują ze „świadomie polemicznymi” wystąpieniami spod znaku „precz z kanonem”, a słowa o „konieczności” jego tworzenia i modyfikowania padają równie często jak słowo „utrapienie”¹. Co ważne, rzecz dotyczy nie tylko gruntu

Dr hab. MAGDALENA DĄBROWSKA, prof. UW – Instytut Rusycystyki. Uniwersytet Warszawski; adres do korespondencji: Szturmowa 4, 02-678 Warszawa; e-mail: m.dabrowska@uw.edu.pl

¹ Zacytowane określenia pochodzą z artykułów Włodzimierza Paszyńskiego, Michała Boniego, Jakuba Z. Lichańskiego i Jarosława Klejnockiego, zebranych w wydanym pod redakcją Elżbiety Wichrowskiej tomie *Europejski kanon literacki* (Paszyński 2012: 301; Boni 2012: 25; Lichański 2012: 62; Klejnocki 2012: 305); por. (Święch 2005: 13-27).

polskiego, o czym świadczą rozważania Harolda Blooma o „przeludnieniu, Maltuzjańskim nadmiarze jako prawdziwym kontekście lęków kanonicznych” oraz „udziale ideologii w procesie stanowienia kanonu” [Bloom 2003: 164, 172], jeśli ograniczyć się do przywołania badacza znanego i komentowanego w Polsce [zob. Wilczek 2005: 114-116]. W wypowiedziach na temat kanonu rzuca się w oczy wielość stawianych pytań, jakby spychających na plan dalszy konstatacje i wnioski.

Oto kilka z pytań, zebranych i skomentowanych przez Elżbietę Wichrowską:

Dla kogo kanon? [...] Jakimi kryteriami zbudowany? Respektujący integralność tekstu literackiego czy dopuszczający jego fragmenty? Może nie jeden, ale wiele kanonów? [...] Czy kanon zmienia się co kilkanaście lat? Co na to wpływa? Czy nadal jest kanonem, czy listą popularnych lub nagrodzonych dzieł? Czy istnieje takie zjawisko jak twardy kanon, czy raczej trzeba tu mówić już o klasykach literatury?

[Wichrowska 2012: 11, 13-14]

I jeszcze pytania Ryszarda Nycza, znów tylko jedno z możliwych do postawienia:

Czy kanon [...] jest nienaruszalnym korpusem dzieł czy raczej architekstem wariantów osadzających się w historii kultury? [...] Czy w arcydziełach widzimy pomniki skończonej doskonałości, czy zawsze otwartą sposobność uzyskania intrygującej nas odpowiedzi?

[Nycz 1993: 3-4]

Z zadawanych przez badaczy literatury pytań wynika pośrednio, że w rozważaniach o kanonie poruszane są problemy o charakterze ontologicznym, epistemologicznym i aksjologicznym, a także kwestie z zakresu antropologii filozoficznej, estetyki i etyki [por. Gołaszewska 1989: 32]. Szczególnie ważny wydaje się wymiar aksjologiczny. „Kanon musi być [...] przewodnikiem po wartościach, bo to jest jego główna rola” – pisała Barbara Kryda [Kryda 2005: 224]. W ostatnich latach – na fali przemian w nauce o literaturze, stopniowo przekształcających, jak stwierdza Anna Burzyńska, „tradycyjną teorię literatury w poetykę kulturową” – wyraźnie zaznacza się odwrót od „esencjalnych” pytań o kanon i przejście do pytań „pragmatystycznych” oraz wysuwanie na plan pierwszy w rozważaniach o jego „zawartości” „kulturowych odniesień dzieła literackiego i włączanie rozmaitych dyskursów kulturowych” [por. Burzyńska 2009: 37, 40].

W dyskusjach nad kanonem w drugim – umownie rzecz ujmując, „edukacyjnym” – znaczenia szczególnej wagi nabierają dwa inne pytania: jaki wy-

brać jego model (tradycyjny czy liberalny?) i rodzaj (narastający czy selektywny?)² [zob. Żelazińska 2014: 70-72].

Czy wybrać model tradycyjny, gdzie kanon ustalają intelektualiści i co jakiś czas aktualizują (zarazem podejmując decyzje polityczne, światopoglądowe, ideologiczne), czy też model liberalny, w którym to nauczyciel decyduje, co się czyta, a czego nie, byle ze zrozumieniem i byle stworzyć z tych lektur jakąś spójną narrację o świecie i nas samych

– pyta Michał Rusinek [cyt. za: Żelazińska 2014: 71]. Jak zauważa Jacek Głazewski, z kanonem narastającym mamy do czynienia wtedy, kiedy „do listy dopisuje się kolejne arcydzieła, a teksty wcześniejsze nie znikają z hierarchii”, gdy tymczasem kanon selektywny zasadza się na nieprzerwanym modyfikowaniu listy „w zależności od potrzeb i trendów społecznych” [cyt. za: Żelazińska 2014: 72]. Jak widać, obaj badacze, których wypowiedzi zabrzmiały w publikacjach prasowych o „sporach kanonicznych”, odnotowują te same obawy co Harold Bloom, dotyczące „przeludnienia” listy lekturowej (wraz z wariantem szczegółowym tego zjawiska – nadreprezentacją dzieł z jakiejś epoki) oraz jej „zideologizowania” (również mogącego prowadzić do nadreprezentatywności utworów z określonej grupy, wyodrębnionej przede wszystkim na podstawie kryterium problemowo-tematycznego oraz gatunkowego). W tej samej publikacji prasowej o „sporach kanonicznych” warto zwrócić uwagę także na wypowiedź Ryszarda Koziołka, traktującego kanon lektur jako „instrument w polityce edukacyjnej państwa”:

Państwo zatem, czyli ludzie kierujący jego instytucjami edukacyjnymi, powinni wiedzieć, do czego chcą tego instrumentu używać. Cele są najogólniej dwa. Po pierwsze: kształcenie unikalnych kompetencji intelektualnych, które powstają wyłącznie poprzez czytanie i rozumienie literatury oraz dyskusowanie o niej. Po drugie: krzewienie szacunku dla języka polskiego i tradycji kultury polskiej, zapisanych w arcydziełach literackich

[cyt. za: Żelazińska 2014: 71]

Czyż nie te same cele – może tylko inaczej sformułowane, z przeniesieniem akcentu z literatury i kultury polskiej na literaturę i kulturę obcą – przyświecają w uniwersyteckim kształceniu neofilologicznym? Z pewnością tak, czego wyrazem są zapisy w programie kształcenia, przygotowanym zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa

² Tu i dalej podkreślenia własne – M.D.

Wyższego [Kraśniewski: 2011]. Chodzi o wykaz efektów kształcenia, zgrupowanych w triadzie „wiedza – umiejętności – kompetencje społeczne”.

Te wstępne rozważania – mające na celu odtworzenie nie tyle stanu badań nad kwestią kanonu, ile ich atmosfery – należy zakończyć stwierdzeniem, iż przywoływanie w nich wypowiedzi odnoszących się do szkolnej edukacji literackiej [por. Pasterniak 1984, Andrusiewicz 1996] odbywa się przy pełnej świadomości różnic między nią a uniwersyteckim kształceniem filologicznym. Odpowiadając na pytanie, czy „szkolna” historia literatury może upodobnić się do historii literatury wykładanej w ramach kursu uniwersyteckiego dla przyszłych filologów, Michał Głowiński przekonywał, że „szkolna historia literatury, pomyślana jako miniaturyzacja historii literatury uniwersyteckiej, może stać się tylko jej karykaturą, [...] bo [...] nie dysponuje ani odpowiednimi materiałami, ani odpowiednim zasobem czasu, by mieć charakter systemowy” [Głowiński 2001: 254]. Argumentacja badacza, związanego zawodowo z praktyką akademicką, jest następująca:

Przedmiotem zainteresowań naukowej historii literatury jest proces historycznoliteracki. Proces ów można badać wtedy tylko, gdy się uwzględni [...] odpowiednie tło, różnorakie zresztą: społeczne, historyczne, komparatystyczne, językowe. Zadanie to, gdy je traktować z całą należną mu – naukową – powagą, nie mieści się w szkolnym programie. [...] Wiedza o procesie historycznoliterackim występowałaby więc [tu – M.D.] w roli swego rodzaju wskaźnika [...] w toku omawiania danego utworu lub grupy utworów. [...] Szkolna historia literatury, jeśli ma spełniać swe zadania [...], musi być nakierowana ku interpretacji.

[Głowiński 2001: 254-255]

W obrębie kształcenia literaturoznawczego (z elementami kulturoznawstwa) student Instytutu Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: IR UW) powinien osiągnąć jednakowe efekty w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych bez względu na to, czy rozpoczynał studia w grupie ze znajomością języka rosyjskiego, czy też w grupie bez tej znajomości. Od roku akademickiego 2010/2011 na I rok studiów pierwszego stopnia (licencjackich) w IR UW przyjmowani są bowiem kandydaci nie tylko ze znajomością, ale również właśnie bez znajomości języka rosyjskiego, a decyzja o otwarciu tzw. grupy zerowej – w oczywisty sposób pociągająca za sobą zmiany także w doborze lektur w odniesieniu do literatury epok dawnych – była podyktowana potrzebą rozszerzenia oferty edukacyjnej, kompleksowego objęcia nią osób zainteresowanych studiami rusycystycznymi, które jednak wcześniej nie uczyły się języka rosyjskiego. Absolwent studiów pierwszego stopnia IR UW ma umiejętności w zakresie języka rosyjskiego w mowie i piśmie zgodne z wyma-

ganiem określonymi dla poziomu C1 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego Rady Europy. Absolwent studiów drugiego stopnia (magisterskich), na które nie jest prowadzony nabór do tzw. grupy zerowej, ma umiejętności w zakresie języka rosyjskiego na poziomie C2. Warunkiem przyjęcia na studia drugiego stopnia w IR UW jest pozytywny wynik egzaminów z języka rosyjskiego oraz z literatury rosyjskiej. Weryfikacja umiejętności językowych i wiedzy z zakresu literatury rosyjskiej (od okresu staroruskiego do współczesności) jest niezbędna ze względu na to, że o przyjęcie na studia magisterskie mogą ubiegać się osoby, które uzyskały tytuł zawodowy licencjata na różnych kierunkach studiów, niekoniecznie rusycystycznych (i nawet niekoniecznie filologicznych). Praktyka ostatnich lat pokazuje, że liczba kandydatów z tej grupy zwiększa się. Ten czynnik także wpłynął na dobór lektur, przy czym nie tylko w odniesieniu do literatury epok dawnych.

Pod określeniem „literatura epok dawnych” należy rozumieć tutaj piśmiennictwo staroruskie (X-XVII wieku) i literaturę XVIII stulecia, „wpisane” w wymiarze 60 godzin (tj. 30 godzin wykładu i tyle samo godzin ćwiczeń) do programu kształcenia na I roku studiów pierwszego stopnia³. Na studiach drugiego stopnia staje się ona jednym z przedmiotów rozpatrzenia na wykładzie „Wielkie tematy literatury rosyjskiej”, opartym na układzie chronologicznym oraz kluczu problemowo-tematycznym⁴.

Teksty literackie mogą być wykorzystywane na studiach rusycystycznych, na różnych przedmiotach, przy czym kryterium ich doboru na każdym przedmiocie jest odmienne. W wypadku zajęć z praktycznej nauki języka rosyjskiego oraz praktycznej nauki języka rosyjskiego z elementami translacji jest nim przydatność w opanowywaniu przez studentów sprawności językowych i technik translatorskich, na realizowanym w formie konwersatorium „Wstęp do literaturoznawstwa” – przydatność w kształtowaniu umiejętności warsztatowych w zakresie analizy dzieła literackiego, na wykładzie z literatury powszechnej – możliwość oświetlenia problemu roli i miejsca danej literatury narodowej w całokształcie spuścizny literackiej itd. Aż o czterech kryteriach doboru tekstów literackich można mówić w odniesieniu do stanowiącego trzon kształcenia historycznoliterackiego przedmiotu „Historia literatury rosyjskiej”.

³ Zob. Aneks I (Spis lektur na przedmiot „Historia literatury rosyjskiej (X-XVIII w.)” – wariant dla grup bez znajomości języka rosyjskiego. Zakład Historii Literatury Rosyjskiej IR UW, oprac. M. Dąbrowska).

⁴ Zob. Aneks II (Sylabus przedmiotu „Wielkie tematy literatury rosyjskiej” – opis pełny odnoszący się do piśmiennictwa staroruskiego i literatury rosyjskiej XVIII – początku XIX wieku. Zakład Historii Literatury Rosyjskiej IR UW, oprac. M. Dąbrowska).

Są to: reprezentatywność dzieła literackiego dla epoki czy kierunku, zakorzenienie w tradycji i stopień oraz rodzaj nowatorstwa, wreszcie atrakcyjność czytelnicza. Podobnie rzecz ujmuje Tomasz Wroczyński w rozważaniach o kształceniu historycznoliterackim na studiach polonistycznych [zob. Wroczyński 2012: 332]. Szerszego komentarza wymaga pierwsze i ostatnie z kryteriów. Celowość zastosowania zasady reprezentatywności dobrze pokazuje przykład *Słowa o wyprawie Igora* i *Zadońszczyzny*. Jeśli spis lektur dla studentów-rusycystów miałby składać się wyłącznie z arcydzieł, to spośród tych dwóch zabytków piśmiennictwa staroruskiego znalazłby się w nim tylko pierwszy. Wprowadzenie *Zadońszczyzny* Sofoniusza z Riazania, zabytku z przełomu XIV i XV wieku, jest niezbędne natomiast do zilustrowania zjawiska tzw. naśladownictwa niestylistycznego, jednego z wyróżników tych czasów. Przy tworzeniu kanonu lektur winno się uwzględnić zasadę równowagi między arcydziełami, będącymi – jako pozycje wyrastające ponad swoją epokę – niejako „instytucjami” samymi w sobie, a utworami, które taką właściwością (ponadprzeciętnością) się nie odznaczają, ale przez to są ściślej zrośnięte ze swą epoką czy kierunkiem, w skondensowanej postaci skupiają w sobie ich konstytutywne cechy. Atrakcyjność czytelnicza to umiejętność przyciągania żywego zainteresowania odbiorców, mimo dzielącego ich dystansu czasowego, ze wszystkimi tego faktu konsekwencjami (przekształcenia w języku, zmiana realiów itp.). Cechą tą (a także osadzeniem w tradycji i nowatorstwem) odznacza się *Opowieść o sądzie Szemiaki*, anonimowy utwór z połowy XVII wieku. Tomasz Wroczyński reprezentatywność dzieła literackiego wyjaśnia tym, że kanon mogą tworzyć tylko te dzieła, które „najistotniej wyrażają treści ważne dla epoki, konstytuujące jej rozwój i dynamikę”, atrakcyjność lekturową określa zaś jako „umiejętność przystosowywania się dzieła do nowych realiów kulturowych i cywilizacyjnych, jego potencję intertekstualną” [Wroczyński 2012: 332]. Zbędne wydaje się podkreślanie, że wykorzystywanie tekstów literackich na różnych przedmiotach wymaga od wykładowców szerokich i różnorodnych kompetencji, poczynając od językowych, przez metodyczne i pedagogiczne, a kończąc na krajo- i kulturoznawczych oraz medialnych [zob. Dziewanowska 2012: 149-159].

Wspomniany przy omawianiu kwestii atrakcyjności czytelniczej dystans czasowy stanowi główny problem w odbiorze literatury epok dawnych. „Czas naszym wrogiem” – od takich słów rozpoczęła rozważania o nauczaniu literatury staropolskiej Marzena Wydrych-Gawrylak [Wydrych-Gawrylak 2007: 53]. Oto zaś co o dystansie czasowym w kontekście dziejów literatury staroruskiej pisali Wiktor Jakubowski i Ryszard Łużny:

Czytelnik dzieł literatury staroruskiej spotyka się [...] nie tylko z trudnościami, które w sposób naturalny wynikają z dystansu czasowego, jaki dzieli współczesność od danego okresu historycznego, które są wynikiem zmiany samego pojęcia piśmiennictwa i literatury pięknej, ewolucji poczucia estetycznego, znacznych różnic w warstwie językowej i stylowej pomiędzy zabytkami doby najstarszej, a dzisiejszym czy przynajmniej nowożytnym okresem rozwoju danej literatury. W tym konkretnym wypadku dochodzi jeszcze moment znacznej „inności” w sensie ogólnokulturowym, odmienności warunków historycznych, w których to piśmiennictwo się rozwijało, specyficzności kształtujących je źródeł inspiracji, swoistości pełnionych funkcji, oryginalności wyrazu artystycznego.

[Jakubowski, Łużny 1971: 7]

Jednak, dopiero spojrzenie „z oddali” prowadzi do pogłębionego, wieloaspektowego odczytania czy to pojedynczego utworu literackiego, czy całej epoki.

W kontekście atrakcyjności lekturowej warto zacytować też słowa Józefa Bachórze o obowiązku rozbudzania poczucia przyjemności czytania:

zajęcia z literatury [...] powinny lepiej niż inne przedmioty zaspokajać potrzebę [...] „poczytania sobie”, które nie uśmierca chwil wzruszenia, skupienia i refleksji; [...] takie mairzenia mógłby ktoś określić mianem staroświeckiego sentymentalizmu: nie przeczyłbym – pod warunkiem wszakże, by wyrazu „sentymentalizm” nie pozbawić konotacji życzliwych sentymentalistom.

[Bachórz 2005: 150]

Józef Bachórz to kolejny badacz, który głównego „wroga” kanonu lektur upatruje w jego przeładowaniu [Bachórz 2005: 150].

Najwięcej trudności sprawia opracowanie listy lektur dla grupy bez znajomości języka rosyjskiego, „skazanej” na początku studiów na posługiwanie się tłumaczeniami. Brak (lub niedostępność) przekładu, przekład częściowy (często szcątkowy), przekład wolny (parafraza), wreszcie obecność więcej niż jednego przekładu tego samego utworu – oto cztery główne problemy, z którymi stykamy się w tej sytuacji [zob. szerzej Dąbrowska 2013: 34-39]. Problemy mnożą się jeszcze bardziej, gdy dysponujemy wyłącznie przekładem dawnym, a także gdy wymienione okoliczności występują równocześnie. Już z samego tego „katalogu” trudności wynika, że przekład stanowi osobny rozdział studiów nad kanonem lektur, a jego „podrozdział” tworzą rozważania o „przekładzie kanonicznym” [zob. m.in. Szczerbowski 2012: 173-178, Skibińska 2012: 184-191]. W wypadku braku polskiego tłumaczenia jakiegoś utworu mamy dwa wyjścia: jego obszerniejszą charakterystykę z punktu widzenia treściowo-problemowego lub zastąpienie inną pozycją, zbieżną pod względem przynależności gatunkowej, tematyki, poetyki itp. Pierwsze z wymienionych

rozwiązań znajduje zastosowanie także w odniesieniu do przekładu częściowego (fragmentów nieprzetłumaczonych). Przekład wolny wymaga podwójnego komentarza, dotyczącego samego dzieła i jego przekładu. Obecność więcej niż jednego tłumaczenia wymaga wyboru jednego z nich, najodpowiedniejszego z punktu widzenia procesu dydaktycznego. W pracy z tłumaczeniami (szczególnie dawnymi) należy liczyć się oprócz tego z obecnością w nich błędów oraz modyfikacji wprowadzonych przez tłumacza z myślą o polskich czytelnikach, a co za tym idzie, z potrzebą opatrywania ich dodatkowymi komentarzami.

Z powyższych rozważań wynika, że mamy prawo podpisać się pod zaproponowaną przez Elżbietę Wichrowską definicją kanonu jako „lektury «rozumnie zaleconej», tworzącej „intelektualny i estetyczny trzon kultury” [Wichrowska 2012: 11, 14]. W kontekście praktyki akademickiej należy dodać, że kanon lektur stanowi również element organizujący proces dydaktyczny, nawet swego rodzaju „projekt edukacyjny”⁵, prowadzący w rezultacie do stworzenia „trzonu” wiedzy profesjonalnej filologa. I jeszcze jedna uwaga końcowa, dotycząca już ściśle literatury epok dawnych. Jak słusznie zauważa Elżbieta Kauer, „w stosunku do literatury i kultury epok dawnych kategoria «dawności» stanowi najczęściej znaczące obciążenie semantyczne”: nie powinna być ona jednak „ani czczona na klęczkach [...], ani traktowana z radosną wyższością”; „«dawność» nie jest kategorią wartościującą, ale opisową, i na tym powinno skupić się czytanie i przede wszystkim interpretowanie tekstów dawnych” [Kauer 2012: 205, 206].

BIBLIOGRAFIA

- ANDRUSIEWICZ P.: *Interakcje nauczyciel – uczniowie w kształceniu literackim*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP 1996.
- BACHÓRZ J.: *O uniwersyteckim kanonie lektur polonistycznych*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków, 22-25 września 2004*, red. M. Czermińska i in., t. II, Kraków: UNIVERSITAS 2005, s. 136-153.
- BLOOM H.: *Podzwonne dla kanonu*, tłum. M. Szuster, „Literatura na świecie” 2003, nr 9-10, s. 164-198.
- BONI M.: *Kapitał intelektualny a nowoczesność*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 25-28.
- BURZYŃSKA A.: *Wprowadzenie*, [w:] A. BURZYŃSKA, M.P. MARKOWSKI, *Teorie literatury XX wieku. Podręcznik*, Kraków: Wydawnictwo Znak 2009, s. 13-41.

⁵ Por. referat Magdaleny Dąbrowskiej na Kongresie PASE (European Congress of the Polish Association for Standards in Language Education PASE) w dniach 8-10 maja 2015 roku, <http://kongres2015.pase.pl/program-sobota.html> [dostęp: 08.05.2015].

- DĄBROWSKA M.: *Nauczanie literatury rosyjskiej X-XVIII wieku na studiach rusycystycznych w grupach bez znajomości języka rosyjskiego*, „Języki obce w szkole” 2013, nr 2, s. 32-39.
- DZIEWANOWSKA D.: *Nowe wyzwania dla współczesnego nauczyciela w kontekście integracji europejskiej*, „Studia Russologica” 2012, nr 5, s. 149-159.
- GŁOWIŃSKI M.: *Kanon III*, [w:] M. GŁOWIŃSKI, T. KOSTKIEWICZOWA, A. OKOPIEŃ-SŁAWIŃSKA, J. SŁAWIŃSKI, *Słownik terminów literackich*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 2010, s. 234.
- GŁOWIŃSKI M.: *Szkolna historia literatury: wprowadzenie w tradycję*, [w:] *Metodyka literatury*, red. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, t. I, Warszawa: Wydział Polonistyki UW 2001, s. 253-262.
- GOŁASZEWSKA M.: *Filozoficzne podstawy teorii literatury*, [w:] *Poszukiwania teoretycznoliterackie*, red. E. Czaplejewicz, E. Kasperski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1989, s. 23-34.
- JAKUBOWSKI W., ŁUŻNY R.: *Wstęp*, [w:] *Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia*, red. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1971, s. 3-7.
- KAUER W.: *O pryncypiach sztuki translatorskiej polskiego renesansu (teoria i praktyka). Miejsce literatury dawnej w kanonie kulturowym współczesnego Polaka – obywatela zjednoczonej Europy*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012 s. 202-206.
- KLEJNOCKI J.: „*Arcydziela nie dla szkoły?*”, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 305-307.
- KRAŚNIEWSKI A.: *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego?* [Warszawa 2011], <http://www.nauka.gov.pl/krajowe-ramy-kwalifikacji-pokl/publikacja-jak-przygotowac-programy-ksztalcenia-zgodnie-z-wymaganiami> [dostęp: 30.09.2015].
- KRYDA B.: *Przemiany kanonu lekturowego*, [w:] *Relacje między kulturą wysoką i popularną w literaturze, języku i edukacji*, red. B. Myrdzik i M. Karwatowska, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2005 s. 215-224.
- LICHAŃSKI J.Z.: *Precz z kanonami. Tekst świadomie polemiczny*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 62-68.
- NYCZ R.: *O kanonie, klasykach i arcydzielach*, „Teksty Drugie” 1993, nr 3, s. 1-4.
- PASTERNAK W.: *Metodologia dydaktyki literatury. Wprowadzenie*, Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN 1984.
- PASZYŃSKI W.: *Sens i bezsens kanonu*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 301-304.
- SKIBIŃSKA E.: *Czy po Boyu można tłumaczyć dawną literaturę francuską? O kłopotach z „przekładem kanonicznym”*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 184-191.
- SZCZERBOWSKI T.: *Kanon europejski w świetle współczesnej teorii przekładu*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 173-178.
- ŚWIĘCH J.: *Burze wokół kanonu/kanonów*, [w:] *Kanon i obrzeża*, red. I. Iwasiów, T. Czernska, Kraków: UNIVERSITAS 2005, s. 13-27.

- WICHROWSKA E.Z.: *Avant-propos*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 11-18.
- WILCZEK P.: *Kanon tradycji (uniwersalnej) a zadania narodowej historii literatury*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków, 22-25 września 2004*, red. M. Czermińska i in., t. II, Kraków: UNIVERSITAS 2005, s. 111-120.
- WROCZYŃSKI T.: *Literatura polska XX wieku – w poszukiwaniu kanonu*, [w:] *Europejski kanon literacki*, red. E. Wichrowska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012, s. 331-335.
- WYDRYCH-GAWRYLUK M.: *Czas naszym wrogiem – refleksje nad praktyką nauczania literatury staropolskiej*, [w:] *Literatura staropolska w dydaktyce uniwersyteckiej*, red. J. Okoń, M. Kuran, Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2007, s. 53-65.
- ŻELAZIŃSKA A.: *Spory kanoniczne*, „Polityka” 2014, nr 28(2966), s. 70-72.

Aneks I

SPIS LEKTUR NA PRZEDMIOT

„HISTORIA LITERATURY ROSYJSKIEJ (X-XVIII W.)”

– WARIANT DLA GRUP BEZ ZNAJOMOŚCI JĘZYKA ROSYJSKIEGO

Zakład Historii Literatury Rosyjskiej. Instytut Rusycystyki

Uniwersytet Warszawski

oprac. Magdalena Dąbrowska

Piśmiennictwo staroruskie	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Powieść minionych lat</i>, tłum. W. Jakubowski, [w:] <i>Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia</i>, oprac. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa 1971 (2 fragm.). 2. <i>Słowo o wyprawie Igora</i>, tłum. A. Obrębska-Jabłońska i Z. Feddecki, [w:] <i>Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia</i>, oprac. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa 1971. 3. <i>Zadońszczyzna (Słowo Sofoniusza z Riazania)</i>, tłum. R. Łużny, [w:] <i>Literatura staroruska. Wiek XI-XVII. Antologia</i>, oprac. W. Jakubowski, R. Łużny, Warszawa 1971. 4. Afanasij Nikitin, <i>Wędrownka za trzy morza</i>, tłum. H. Willman-Grabowska, Wrocław 1952 (2 fragm.). 5. <i>Żywoł protopopa Awwakuma przez niego samego nkreślony...</i>, tłum. W. Jakubowski, Wrocław 1972. 6a. SYMEON POŁOCKI, <i>4 świata strony, Na leniwca lub Na pijanice, Nobilitas rara</i> [wiersze w języku polskim], [w:] S. POŁOCKI, <i>Virši</i>, Minsk 1990. 6b. SYMEON POŁOCKI, <i>Żywoł każdego to para</i>, tłum. T. Chróścielewski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987. 7. (B.p.), <i>Historyja o Frole Skobiejewie...</i>, [w:] <i>Antologia dawnej noweli rosyjskiej</i>, red. R. Śliwowski, Warszawa 1978.
---------------------------	--

<p>Literatura rosyjska XVIII–początku XIX wieku</p>	<p>8. (B.p.), *** („Ach, gorzki świecie nieszczęsnej młodości!”), tłum. T. Chróścielewski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>9. T. PROKOPOWICZ, <i>Płacze pastuszek...</i>, tłum. T. Chróścielewski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>10a. A. KANTEMIR, <i>Satyra na oszczerców nauk. Do rozumu własnego</i>, tłum. B. Zadura, „Literatura na świecie” 1991, nr 5.</p> <p>10b. A. KANTEMIR, <i>Z Anakreonta („O sobie...”)</i>, tłum. E. Karpuk, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>11a. M. ŁOMONOSOW, <i>Rzecz o pożytku szkła, Rozważania o cechach wierszopisa, Hymn do brody</i>, tłum. W. Stobodnik, [w:] M. ŁOMONOSOW, <i>Pisma filozoficzne</i>, t. II, oprac. I. Złotowski, Warszawa 1956.</p> <p>11b. M. ŁOMONOSOW, <i>Wieczorne rozmyślenia o wszechmocy Bożej na czas wielkiej zorzy polarnej</i>, tłum. E. Karpuk, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>12a. A. SUMAROKOW, <i>Epistoła o rymotwórstwie (fragmenty)</i>, tłum. T. Chróścielewski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>12b. A. SUMAROKOW, <i>Dymitr Samozwaniec</i>, Wilno 1821.</p> <p>13. D. FONWIZIN, <i>Synalek szlachecki</i>, tłum. J. Wyszomirski, [w:] <i>Antologia dramatu rosyjskiego</i>, t. I, red. M. Mazur, Warszawa 1952.</p> <p>14. G. DIERŻAWIN, <i>Bóg. Oda</i> (tłum. I. Szydłowski), <i>Włodarzom i sędziom</i> (tłum. E. Karpuk), <i>Dziękczynienie dla Felicy</i> (tłum. M. Leśniewska), [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>15. A. RADISZCZEW, <i>Podróż z Petersburga do Moskwy</i>, tłum. S. Pollak, Wrocław 1954.</p> <p>16a. N. KARAMZIN, <i>Listy ruskiego wojażera</i>, tłum. I. Buyson, cz. 1, Wilno 1802.</p> <p>16b. N. KARAMZIN, <i>Jesień</i>, tłum. R. Gorzelski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>16c. N. KARAMZIN, <i>Wyspa Bornholm</i>, tłum. R. Śliwowski, [w:] <i>Antologia dawnej noweli rosyjskiej</i>, red. R. Śliwowski, Warszawa 1978.</p> <p>17. I. DMITRIJEW, <i>Naszemu stuleciu</i>, tłum. T. Chróścielewski, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>18a. W. ŻUKOWSKI, <i>Świetlana</i>, tłum. A.E. Odyniec, [w:] M. MAKARUK, <i>Antoni Edward Odyniec – romantyk w zwierciadle biedermeieru</i>, Warszawa 2012 (aneks).</p> <p>18b. <i>Śpiewak</i>, tłum. S. Kapliński, [w:] <i>Poezja rosyjska. Antologia</i>, t. I (Do 1917 r.), red. W. Kiwilsza, Łódź 1987.</p> <p>19. I. KRYŁOW, <i>Bajki</i>, oprac. B. Galster, Warszawa 1989 (4 bajki do wyboru; tłumacze różni).</p>
---	---

Aneks II

SYLABUS PRZEDMIOTU
 „WIELKIE TEMATY LITERATURY ROSYJSKIEJ”
 – OPIS PEŁNY ODNOSZĄCY SIĘ DO PIŚMIENNICTWA STARORUSKIEGO
 I LITERATURY ROSYJSKIEJ XVIII–POCZĄTKU XIX WIEKU
 Zakład Historii Literatury Rosyjskiej, Instytut Rusycystyki
 Uniwersytet Warszawski
 oprac. Magdalena Dąbrowska

Piśmiennictwo staroruskie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zagadnienia wstępne. a) Periodyzacja piśmiennictwa staroruskiego. b) Ogólna charakterystyka poszczególnych okresów. 2. Piśmiennictwo staroruskie wobec wartości religijnych. 3. Piśmiennictwo staroruskie wobec spraw państwowych.
Literatura rosyjska XVIII–początku XIX wieku	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zagadnienia wstępne. a) Periodyzacja literatury rosyjskiej XVIII wieku. b) Ogólna charakterystyka poszczególnych okresów. c) Literatura rosyjska XVIII wieku w kręgu europejskich idei filozoficznych i estetycznych. Co to jest oświecenie? – opozycja „światło – mrok” w literaturze schyłku XVIII wieku. d) Literatura rosyjska XVIII wieku wobec tradycji antycznej i biblijnej. 2. Wobec przełomowych wydarzeń historycznych. a) Obraz Piotra I w literaturze XVIII wieku. b) Władca i władza – literackie wizje klasycystów i sentymentalistów. 3. W służbie społeczeństwa. Wzorce i antywzorce wychowania w literaturze XVIII wieku. 4. Miłość i śmierć w prozie sentymentalnej. „Wzory miłości w kulturze Zachodu” a literatura rosyjska przełomu XVIII i XIX wieku (na marginesie prac D. de Rougemonta i K. Starczewskiej). 5. Literackie pejzaże oświeconych. a) Tradycja sielankowa w literaturze XVIII wieku. b) Wizja przyrody w liryce i prozie przełomu XVIII i XIX wieku.

KANON LEKTUR NA STUDIACH RUSYCYSTYCZNYCH
PROPOZYCJE W ODNIESIENIU DO LITERATURY EPOK DAWNYCH

Streszczenie

Artykuł składa się z trzech części: 1. definicja kanonu i zarys dyskusji nad kanonem („precz z kanonami”, „sens i bezsens kanonu”, „w poszukiwaniu kanonu”), 2. nauczanie literatury rosyjskiej X-XVIII wieku w Instytucie Rusycystyki Uniwersytetu Warszawskiego (program studiów, triada „wiedza - umiejętności - kompetencje społeczne”, kanon lektur dla społeczeństwa a kanon lektur dla studentów), 3. literatura rosyjska X-XVIII wieku (kryteria doboru, propozycje).

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА
В ПРОГРАММЕ ОБУЧЕНИЯ ФИЛОЛОГОВ-РУСИСТОВ
(ЛИТЕРАТУРА X-XVIII ВВ.)

Резюме

Статья состоит из трех частей: 1. список произведений для обязательного чтения и история дискуссии над этим вопросом (список произведений для обязательного чтения – pro et contra, в поиске списка произведений для обязательного чтения), 2. преподавание русской литературы X-XVIII вв. в Институте русистики Варшавского университета (программа обучения, система знаний, навыков и умений, список произведений для обязательного чтения для общества и для студентов), 3. русская литература X-XVIII вв. (критерии подбора, предложения).

THE CANON OF TEXTS ON THE RUSSIAN STUDIES
(SUGGESTIONS REGARDING TO THE LITERATURE OF THE OLD AGES)

Summary

The article consists of three parts: 1. Definition of the canon and outline of a discussion about the canon (“no more canons”, “sense and nonsense of canon”, “in search for canon”), 2. Teaching of Russian literature of the 10th-18th centuries in the Institute of Russian Studies on University of Warsaw (programme of the studies, triad “knowledge – skills – social competences”, canon of texts for the society and canon of texts for the students), 3. Russian literature of the 10th-18th centuries (selection criteria, suggestions).

Słowa kluczowe: kanon; dyskusja; literatura piękna; literatura rosyjska; rusycystyka; Uniwersytet Warszawski.

Ключевые слова: список произведений для обязательного чтения; дискуссия; художественная литература; русская литература; русистика; Варшавский университет.

Key words: canon; discussion; belles-lettres; Russian literature; Russian Studies; University of Warsaw.